

Πνευματική Ιδιοκτησία, εξ αποστάσεως έρευνα και διδασκαλία και Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες εν καιρώ πανδημίας*

Βασιλική Στρακαντούνα, *Msc Βιβλιοθηκονόμος, Βιβλιοθήκη Νομικής Σχολής
ΕΚΠΑ. Email: vstrakan@uoa.gr*

Θεόδωρος Χίου, *Διδάκτωρ Νομικής Δικηγόρος, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής
στη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ. Διδάσκων στο ΠΑ.Δ.Α, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας,
Αρχειονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης. Email:
theodoros.chiou@iprights.gr*

Εισαγωγή.

1.- Οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες (ΑΒ) αποτελούν έναν από τους βασικότερους πυλώνες υποστήριξης της έρευνας και διδασκαλίας στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα σε όλο τον κόσμο¹. Πράγματι, η διενέργεια της διδασκαλίας και έρευνας στα Ιδρύματα αυτά στηρίζεται στην πρόσβαση των χρηστών-μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας (διδασκόντων, φοιτητών, ερευνητών κλπ.) σε πληροφοριακούς πόρους, οι οποίοι, σε μεγάλο βαθμό συγκεντρώνονται εντός των συλλογών των ΑΒ. Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων πληροφοριακών πόρων που διαθέτουν οι ΑΒ στις συλλογές τους είναι καθοριστική για την εύρυθμη εκπαιδευτική και ερευνητική λειτουργία των Ιδρυμάτων.

2.- Παραδοσιακά, βασική δραστηριότητα των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών είναι η συγκρότηση μίας συλλογής έντυπων επιστημονικών βιβλίων, περιοδικών και βάσεων δεδομένων, η οποία συνήθως είναι προσβάσιμη από τους χρήστες -κατά κανόνα- στους χώρους της βιβλιοθήκης². Οι χρήστες των ΑΒ μπορούν να αναγνώσουν το περιεχόμενο της συλλογής στο αναγνωστήριο της βιβλιοθήκης ή μέσω τερματικών, αλλά και να δανειστούν υλικό για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Ταυτόχρονα, οι νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο διαμόρφωσαν ένα καινούργιο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών βιβλιοθηκών προς τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση, οι ΑΒ αναπτύσσουν εντονότερα τις ψηφιακές συλλογές τους και δίνουν έμφαση στην πρόσβαση σε ψηφιακούς πληροφοριακούς πόρους (όπως βάσεις δεδομένων, ηλεκτρονικά περιοδικά, ηλεκτρονικά βιβλία).

---

* Γραπτή απόδοση της εισήγησης των συγγραφέων στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, που πραγματοποιήθηκε στις 17-18 Δεκεμβρίου 2020. Στο παρόν άρθρο τις ενότητες I και II επεξεργάστηκε ο κος Θ. Χίου και την ενότητα III η κ. Β. Στρακαντούνα. Την εισαγωγή και την ενότητα IV επεξεργάστηκαν από κοινού οι συγγραφείς.
¹Ήδη J. Boucher, K.- C. Lance, «The Roles of Libraries in Education», 1992, διαθέσιμο στο: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED354919.pdf>. R. Danner, «Supporting Scholarship: Thoughts on the Role of the Academic Librarian» (October 14, 2009). *Journal of Law and Education*, Vol. 39, April 2010, διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1491139>
²Έτσι S. Dusollier, «A Manifesto for an E-Lending Limitation in Copyright (January 30, 2015)», *JIPITEC*, 2014, Vol. 5, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2557955>, σελ. 3.

3.- Οι πληροφοριακοί πόροι (αναλογικοί και ψηφιακοί) που εμπεριέχονται στις συλλογές ΑΒ και χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της διδασκαλίας και της έρευνας από τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας αντιστοιχούν κατά κανόνα σε έργα που προστατεύονται από πνευματικά (και/ή συγγενικά-εκδοτικά) δικαιώματα³. Κατ' αποτέλεσμα, τόσο η λειτουργία των ΑΒ, η οποία περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών πρόσβασης προστατευόμενων έργων προς τους χρήστες (πχ. παροχή φωτοτυπικών μηχανημάτων, διαθεσιμότητα ψηφιοποιημένων συλλογών, υπηρεσία δανεισμού), όσο και οι συνήθεις πράξεις πρόσβασης και χρήσης προστατευόμενων έργων από τους χρήστες, εντός ΑΒ, όπως η (αναλογική ή ψηφιακή) αναπαραγωγή (φωτοτύπηση ή φωτογράφιση), η πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων και η εξαγωγή και αποθήκευση έργων που περιέχονται σε αυτές, αλλά και η περαιτέρω χρήση των έργων αυτών για ακαδημαϊκούς σκοπούς (π.χ. στο πλαίσιο διδασκαλίας), εξαρτώνται άμεσα από τα περιουσιακά και ηθικά δικαιώματα των δικαιούχων πνευματικών δικαιωμάτων επί των έργων (πρωτογενών, πχ. συγγραφέων και δευτερογενών, πχ. εκδοτών). Πράγματι, οι δικαιούχοι έχουν -κατ' αρχήν-το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα να ελέγχουν τις εν λόγω χρήσεις. Έτσι, η πρόσβαση σε προστατευόμενα έργα μέσω ΑΒ και η χρήση τους για λόγους έρευνας και διδασκαλίας θα είναι νόμιμες μόνο εάν α) διενεργούνται με την άδεια των δικαιούχων πνευματικής ιδιοκτησίας ή β) αν καλύπτονται από κάποιο περιορισμό ή εξαίρεση⁴.

4.- Το σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στο πλαίσιο στάθμισης των εκατέρωθεν συμφερόντων των εμπλεκόμενων μερών (δικαιούχοι, ΑΒ, χρήστες), προβλέπει ειδικές εξαιρέσεις, οι οποίες μπορούν να καλύψουν ορισμένες από τις ανωτέρω πράξεις πρόσβασης και χρήσης έργων από ΑΒ και τους χρήστες τους, χωρίς την ανάγκη λήψης άδειας και χωρίς την καταβολή αμοιβής. Μολαταύτα, η εφαρμογή τους κατά τις περιστάσεις που χαρακτηρίζουν την περίοδο της Πανδημίας γεννά νέες καινοφανείς προκλήσεις, οι οποίες απορρέουν ιδίως από τους περιορισμούς τόσο στη λειτουργία των ΑΒ όσο και την κυκλοφορία, παρουσία και πρόσβαση των χρηστών σε αυτές, λόγω λήψης μέτρων καταπολέμησης της διάδοσης του COVID-19.

Πράγματι, κατά το διάστημα της πανδημίας του COVID-19, η οποία συντρέχει ακόμα κατά τη συγγραφή της παρούσας μελέτης, οι ΑΒ τέθηκαν για ένα μικρό διάστημα σε αναστολή λειτουργίας, ενώ στη συνέχεια προσαρμόσαν τη λειτουργία τους στο μοντέλο της εξ αποστάσεως εξυπηρέτησης. Ορισμένες δε εξ αυτών, εξυπηρετούν το κοινό και δια ζώσης, σε έκτακτες περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, με την ΚΥΑ Δια/ΓΠ.οικ. 16838/2020 επιβλήθηκε αρχικώς το μέτρο της προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας ΑΒ από 11.3.2020 έως και 24.3.2020 (ΦΕΚ 783/Β/10-3-2020). Στη συνέχεια με την ΚΥΑ Δια/ΓΠ.οικ. 20021/2020 (ΦΕΚ 956/Β/21-3-2020) παρατάθηκε το ανωτέρω μέτρο για το χρονικό διάστημα από 21.3.2020 έως και 10.4.2020. Με την ΚΥΑ Δ1α/ΓΠ.οικ. 24343/2020 (ΦΕΚ 1293/Β/10.04.2020) επεκτάθηκε εκ νέου η ως άνω παράταση έως και τις 10.5.2020. Με την υπ' αρ. 60720/Ζ1/2020 (ΦΕΚ

³ Με την έννοια του άρ. 2 § 1 ν. 2121/1993. Επ' αυτού, αντί πολλών. Βλ. Κ. Χριστοδούλου, *Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας*, Νομική Βιβλιοθήκη 2018, αρ. 70 επ., σελ. 31 επ.

⁴ Για την προβληματική των εξαιρέσεων και περιορισμών βλ. αντί πολλών Μ.-Θ. Μαρίνο, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Αντ. Σάκκουλας, 2004, αρ. 425 επ., σελ. 215 επ.

1971/Β/21-05-2020) απόφαση των Υπουργών Παιδείας και Θρησκευμάτων και Υγείας καθορίστηκε ο τρόπος επαναλειτουργίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και των δομών τους μετά την προσωρινή απαγόρευση λειτουργίας τους. Με βάση αυτή την απόφαση, από τις αρχές Ιουνίου 2020, οι ΑΒ επαναλειτούργησαν με όλους τους περιορισμούς και τα προβλεπόμενα μέτρα κατά της εξάπλωσης της Πανδημίας. Τα όργανα διοίκησης των πανεπιστημίων εξέδωσαν άμεσα σχετικές αποφάσεις οι οποίες έλαβαν υπόψη τις οδηγίες του ΕΟΔΥ αλλά και την πρόταση του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (heal-link) σχετικά με τη λειτουργία των ΑΒ 5. Στη συνέχεια, με την ΚΥΑ υπ' αρ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 48002/2020 (ΦΕΚ Β' 3131/28-07-2020) κατέστη υποχρεωτική η χρήση μάσκας και για το κοινό που επισκέπτεται τις Βιβλιοθήκες. Εν συνέχεια, με την ΚΥΑ υπ' αρ. Δ1α/Γ.Π.οικ. 7134/2020 (ΦΕΚ 4899/Β/6-11-2020) («lockdown II») αναστάλη εκ νέου η λειτουργία των ΑΒ, η οποία παρατάθηκε έως 14.12.2020 δυνάμει της ΚΥΑ υπ' αρ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 78363 (Β' 5350). Τέλος, με την ΚΥΑ υπ' αριθμ. Δ1α/ΓΠ.οικ.: 2/2.1.2021 (ΦΕΚ Β' 1/2-1-2021) τα έκτακτα μέτρα με τα οποία περιστελλεται η λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και των δομών τους παραμένουν εν ισχύ ως ανωτέρω έως τη στιγμή συγγραφής της παρούσας μελέτης. Κατ' αποτέλεσμα, οι υπηρεσίες των ΑΒ εξακολουθούν να παρέχονται κατά βάση εξ αποστάσεως και κυρίως διαδικτυακά, ενώ για την αντιμετώπιση έκτακτων περιπτώσεων εφαρμόζεται και η διαζώσης εξυπηρέτηση των χρηστών, πάντοτε με την τήρηση των μέτρων προστασίας και κατόπιν προγραμματισμένου ραντεβού. Παράλληλα, τα επιδημιολογικά δεδομένα προμηνύουν αβεβαιότητα ως προς το χρόνο επαναφοράς της λειτουργίας των ΑΒ στην κανονικότητα.

5.- Οι περιστάσεις της πανδημίας και οι συνακόλουθοι περιορισμοί στη λειτουργία των ΑΒ και στην προσβασιμότητα των χρηστών σε αυτές επαναπροσδιορίζουν τους όρους έντασης και ισορροπίας των εκατέρωθεν συμφερόντων των εμπλεκόμενων μερών⁶. Διότι, η συνθήκη της Πανδημίας επέβαλε ως αδήριτη την εξ αποστάσεως (διαδικτυακή) διενέργεια έρευνας και διδασκαλίας στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, και μετέτρεψε την εκ μέρους των ΑΒ υποστήριξη προς παροχή αναγκαίας για αυτές πρόσβασης των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας σε πληροφοριακό υλικό, εξίσου ως μία παροχή εξ' αποστάσεως (διαδικτυακών) υπηρεσιών πρόσβασης σε έργα.

Η παρούσα εισήγηση αξιολογεί την προσαρμοστικότητα του υφιστάμενου πλαισίου εξαιρέσεων του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας αναφορικά με την εξ αποστάσεως κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών της ακαδημαϊκής κοινότητας μέσω των ΑΒ σε συνθήκες πανδημίας, προτού παρουσιάσει τις πρακτικές που υιοθετήθηκαν προκειμένου να εξυπηρετηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι πληροφοριακές ανάγκες χρηστών προστατευόμενων έργων εν καιρώ πανδημίας στις ελληνικές ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες έχοντας ως μελέτη παραδείγματος τη Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Εν κατακλείδι, θα διατυπωθούν κάποιες συμπερασματικές σκέψεις.

⁵ Πρωτόκολλο εξυπηρέτησης κοινού Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών την περίοδο της πανδημίας, διαθέσιμο στο: http://www.lib.uth.gr/LWS/el/el_files/heal_covid.pdf.

⁶ Πρβλ. Μαρίνο, ό.π., αρ. 425, σελ. 215-216. Με ιδιαίτερη έμφαση στον ανταγωνισμό των εκατέρωθεν συμφερόντων, βλ. Γ. Κουμάντος, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2002, σελ. 279-280.

1. Η δύστοκη εφαρμογή των υφιστάμενων εξαιρέσεων στο πλαίσιο λειτουργίας των ΑΒ εν καιρώ πανδημίας.

6.- Ένας εκ των συνηθέστερων και παραδοσιακών τρόπων πρόσβασης των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας σε έργα μέσω των ΑΒ είναι η επί τόπου απλή ανάγνωση υλικών φορέων έργων, η οποία λαμβάνει χώρα κυρίως στο αναγνωστήριο μιας βιβλιοθήκης. Αυτή η (παθητική) πράξη πρόσβασης σε έργα είναι ελεύθερη από τη σκοπιά των πνευματικών δικαιωμάτων και δεν καλύπτεται από το μονοπωλιακό δικαίωμα του δημιουργού⁷, διότι δεν συνεπάγεται δημιουργία ή απόκτηση κατοχής υλικών φορέων αντιγράφων έργων, αλλά ευκαιριακή σωματική επαφή του χρήστη με τον υλικό φορέα του έργου⁸. Εντούτοις, η εν λόγω πρόσβαση προϋποθέτει εξ ορισμού τη λειτουργία του αναγνωστηρίου της βιβλιοθήκης και τη δυνατότητα φυσικής παρουσίας του κοινού, πράγμα που καθίσταται εξαιρετικά δυσχερές ή ακόμα και αδύνατο κατά τη διάρκεια εφαρμογής των μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας από τον COVID-19, όπως αυτά παρουσιάστηκαν ανωτέρω.

7.- Περαιτέρω, η πρόσβαση των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας σε βάσεις δεδομένων μέσω των ΑΒ δεν εξαρτάται κατ' αρχήν από εφαρμογή εξαίρεσης, αλλά προϋποθέτει άδεια εκ μέρους του δικαιούχου της ΒΔ, η οποία θα επιτρέπει είτε την πρόσβαση χρηστών της ΑΒ μέσω των τερματικών των βιβλιοθηκών (κάτι που παρουσιάζει ακριβώς το ίδιο πρόβλημα με την επιτόπια ανάγνωση υλικών φορέων εν καιρώ περιοριστικών μέτρων πανδημίας), είτε την εξ αποστάσεως ατομική πρόσβαση των χρηστών της ΑΒ, συνήθως με χρήση της συνδρομής της ΑΒ, μέσω του ιδρυματικού λογαριασμού του χρήστη⁹.

8.- Έτσι, οι υφιστάμενες εφαρμοστέες εξαιρέσεις που σχετίζονται με την πρόσβαση χρηστών σε προστατευόμενα έργα μέσω ΑΒ, καλύπτουν είτε τη δημιουργία (ψηφιακού ή αναλογικού) αντιγράφου έργου (*εξαίρεση ιδιωτικής αναπαραγωγής*), είτε την απόκτηση φυσικής εξουσίασης του χρήστη επί αντιτύπου έργου, για περιορισμένο χρονικό διάστημα (*εξαίρεση για δημόσιο δανεισμό*). Περαιτέρω, η *εξαίρεση για λόγους διδασκαλίας*, με την οποία

---

⁷ Έτσι, Κουμάντος, ό.π., σελ. 306: «Η ελευθερία αυτή στην παθητική χρήση του πνευματικού δημιουργήματος δεν αποτελεί, κατά κυριολεξία, περιορισμό της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά μάλλον το φυσικό της όριο.» και *ibid.* σελ. 307, όπου αναφέρεται ότι η παθητική χρήση δεν είναι τρόπος εκμετάλλευσης, το δε πνευματικό δημιούργημα «έγινε για να χρησιμοποιείται παθητικά από το κοινό».

⁸ Έτσι, α. ά., Κ. Χριστοδούλου, *Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, αρ. 218, σελ. 89.

⁹ Αυτό προκύπτει ιδίως κατ' εφαρμογή του άρ. 3 §§ 3 και 4 ν. 2121/1993, σύμφωνα με το οποίο κάθε αναπαραγωγή, ακόμα και αυτή για ιδιωτική χρήση, δύναται να πραγματοποιείται μόνο από νόμιμο (δηλ. αδειοδοτημένο) χρήστη, αλλά και κατ' εφαρμογή του άρ. 45 Α § 1 ν. 2121/1993, σύμφωνα με το οποίο μόνο νόμιμος (ήτοι αδειοδοτημένος) χρήστης δύναται να προβαίνει σε εξαγωγή και επαναχρησιμοποίηση του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, βλ. Α. Μάνθο, *Πνευματική Ιδιοκτησία. Διαγράμματα-Ερμηνευτικά σχόλια-Υποδείγματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, σελ. 32.

συνδέονται εμμέσως¹⁰ οι ΑΒ, καλύπτει τη χρήση προστατευόμενων έργων τα οποία δύναται ο χρήστης να προμηθευτεί από τις ΑΒ, στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής δραστηριότητας. Η εφαρμογή των ανωτέρω εξαιρέσεων εν καιρώ πανδημίας χαρακτηρίζεται από δυστοκία, για τους λόγους που εξηγούνται ευθύς αμέσως.

Α. Η αδυναμία εφαρμογής της εξαίρεσης για ιδιωτική αναπαραγωγή.

9.- Σύμφωνα με το άρθρο 18 §1 εδ. α' Ν. 2121/1993:

«[...] επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή ενός έργου που έχει νομίμως δημοσιευθεί, εφόσον η αναπαραγωγή γίνεται για ιδιωτική χρήση εκείνου που την κάνει.»

10.- Δυνάμει αυτής της εξαίρεσης, ο χρήστης των ΑΒ είναι σε θέση να προβαίνει σε (μερική, κατ' αρχήν) φωτοτύπηση/φωτογράφιση ή κατ' άλλο τρόπο (αναλογική ή ψηφιακή) μερική αναπαραγωγή πληροφοριακών πόρων που εντάσσονται στις συλλογές των ΑΒ, νομίμως χωρίς άδεια και χωρίς αμοιβή, εφόσον (α) η αναπαραγωγή πραγματοποιείται, σύμφωνα με την μάλλον κρατούσα στη θεωρία γνώμη¹¹, από τον ίδιο το χρήστη της βιβλιοθήκης και όχι από τρίτο, πχ. υπάλληλο) και (β) το αναπαραχθέν τμήμα του έργου θα χρησιμοποιηθεί για δική του ιδιωτική χρήση. Στην έννοια της ιδιωτικής χρήσης περιλαμβάνεται ασφαλώς η προσωπική η μελέτη του έργου, η χρήση του ως υλικό αναφοράς για ερευνητικό έργο ή εργασία, για διάρθρωση παραδόσεων κλπ.

11.- Υπό το φως της κρατούσας ερμηνείας, μια «εξ αποστάσεως» (μακρά χειρί, τρόπον τινά) ιδιωτική αναπαραγωγή, η οποία θα αντιστοιχούσε σε δυνατότητα εξ αποστάσεως «παραγγελίας» και αποστολής από τη βιβλιοθήκη (πχ. μέσω *email*) αντιγράφων τμημάτων/αποσπασμάτων έργων της συλλογής τους, που προορίζονται για ιδιωτική χρήση του χρήστη που τα παρήγγειλε,

---

¹⁰ Έτσι, Δ. Καλλινίκου, *Αρχαία, Βιβλιοθήκες και Πνευματική Ιδιοκτησία*, 2005, διαθέσιμο στο: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/11163/acabib002a.pdf?sequence=1>, σελ. 13.

¹¹ Βλ. Δ. Καλλινίκου, *Πνευματική Ιδιοκτησία και Βιβλιοθήκες*, 2007, σελ. 70· Γ.-Α. Ζάννος, Άρθρο 18 σε Λ. Κοτσίρης, Ε. Σταματούδη (επιμ.), *Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρον ερμηνεία*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 478· Α. Μάνθος, *Πνευματική Ιδιοκτησία, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2015, σελ. 221·Εισ. Έκθεση Ν. 2121/1993, σελ. 4: «[...] τάσσεται η προϋπόθεση ότι η αναπαραγωγή πρέπει να γίνεται από τον ίδιο το χρήστη.»

Αντιθέτως, σύμφωνα με μία άλλη άποψη (Μ.-Θ. Μαρίνος, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Εκδ. Σάκκουλας, 2004, σελ. 223· ο ίδιος, «Μερικές παρατηρήσεις για τη θέση των παραδοσιακών δημόσιων βιβλιοθηκών και των δημόσιων ψηφιακών βιβλιοθηκών στο σύστημα του ν. 2121/1993», *Ελλάδη* 1998, σελ. 1483 επ. και ιδίως σελ. 1487· με επιφυλάξεις Α. Παπαδοπούλου, «Η φωτοτυπική αναπαραγωγή από βιβλιοθήκες και προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας», *ΔΕΕ*, 2006, σελ. 345· με λιγότερες επιφυλάξεις Κ. Χριστοδούλου, *Πνευματική Ιδιοκτησία, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2018, σελ. 156), για την εφαρμογή της εξαίρεσης ιδιωτικής αναπαραγωγής και δεδομένου ότι ο σκοπός της αναπαραγωγής έγκειται στην ιδιωτική χρήση, **είναι αδιάφορο** το αν προβαίνει ο ίδιος ο χρήστης στην αναπαραγωγή ενός έργου (πχ. φωτογραφίζοντας τις σελίδες του βιβλίου ή φωτοτυπώντας ο ίδιος έργα στα φωτοτυπικά μηχανήματα της βιβλιοθήκης) ή **αν χρησιμοποιεί τρίτο** (πχ. τον υπάλληλο της βιβλιοθήκης), ο οποίος ενεργεί υπό τις οδηγίες και εντολές του χρήστη.

δεν καλύπτεται από τη διάταξη του άρθρου 18 § 1 Ν. 2121/1993, ακόμα και αν θεωρήσουμε ότι πληρούνταν και οι λοιπές προϋποθέσεις του εν λόγω άρθρου (έργο νομίμως δημοσιευθέν και αναπαραγωγή που δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου ούτε βλάπτει τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών).

Διότι, αφενός, η αναπαραγωγή δεν θα πραγματοποιείται από τον ίδιο το χρήστη, δεδομένου ότι για τη διενέργειά της θα μεσολαβεί αναγκαστικά παρένθετο πρόσωπο (κάποιος υπάλληλος της βιβλιοθήκης). Αφετέρου, η εν λόγω διαδικασία θα εμπεριέχει και σκέλος διανομής ή δημόσιας παρουσίασης του αναπαραχθέντος (τμήματος) έργου, η οποία δεν καλύπτεται, ούτως ή άλλως από τον κανόνα του άρθρου 18 § 1 Ν. 2121/1993, αφού ο τελευταίος αναφέρεται μόνο στο δικαίωμα αναπαραγωγής.

12.- Ομοίως, δεν νοείται ως ιδιωτική αναπαραγωγή η χρήση του αντιγράφου έργου στο πλαίσιο διδασκαλίας, η ανάρτηση του αντιτύπου στο e-class, ο διαμοιρασμός του αντιτύπου από τον διδάσκοντα στους φοιτητές μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου κλπ, δεδομένου ότι όχι μόνο δεν είναι ιδιωτική, αλλά περιλαμβάνει και αυτή σκέλος παρουσίασης του έργου στο κοινό ή διανομή του έργου κατά περίπτωση.

B. Η ανεκμετάλλευτη εξαίρεση του Δημόσιου Δανεισμού.

13.- Σύμφωνα με το άρθρο 22 § 2 Ν. 2121/1993:

*«Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, ο δημόσιος δανεισμός έργων από τις βιβλιοθήκες των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικές βιβλιοθήκες) καθώς και από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που είναι μέλη του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών».*¹²

14.- Η κλασική έννοια του δημόσιου δανεισμού συνεπάγεται απόκτηση κατοχής σε υλικό φορέα έργου, πράγμα που προϋποθέτει φυσική εξουσίαση επί του πράγματος/υποστρώματος του έργου. Έτσι, η εξαίρεση του δημόσιου δανεισμού αναφέρεται κατ' αρχήν σε δανεισμό ενσώματων αντιτύπων έργων που ανήκουν στη συλλογή της ΑΒ (πχ. βιβλία). Κατά συνέπεια, κάθε ΑΒ (μέλος του ΣΕΑΒ) είναι σε θέση να προσφέρει για δανεισμό τα ενσώματα αντίτυπα έργων των συλλογών της στους εγγεγραμμένους χρήστες της, σύμφωνα με την πολιτική δανεισμού που αυτή εφαρμόζει (διάρκεια δανεισμού, αριθμός δανειζόμενου υλικού κλπ). Όμως, ο δανεισμός ενσώματων αντιτύπων έργων απαιτεί εξ ορισμού φυσική παρουσία του χρήστη στο χώρο της βιβλιοθήκης, ούτως ώστε αυτός να αποκτήσει την ανωτέρω εξουσίαση επί του τεκμηρίου της συλλογής.

---

¹² Η παράγραφος 2 του άρθρου 22 προστέθηκε με την παράγραφο 3 του Άρθρου 54 του Νόμου 4481/2017 με αναδρομική ισχύ από 4.3.1993, ήτοι από την έναρξη ισχύος του ν. 2121/1993. Η εν λόγω διάταξη έχει δεχτεί ισχυρή κριτική για τη συνταγματικότητα και τη συμμόρφωσή της με το ενωσιακό δίκαιο, βλ. Μ.-Δ. Παπαδοπούλου, Δ. Σαραφιανός, Μ. Σινανίδου, «Άρθρο 54» σε Ε. Σταματούδη (επιμ.), *Συλλογική Διαχείριση Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 4481/2017*, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 740-743.

Η ολοσχερής διακοπή λειτουργίας των χώρων των Βιβλιοθηκών και η επιβολή περιορισμών στην πρόσβαση για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας περιόρισαν σημαντικά και, για ορισμένα χρονικά διαστήματα, κατέστησαν αδύνατη τη φυσική παρουσία χρηστών στους χώρους της βιβλιοθήκης και, κατ' επέκταση, τη εύρυθμη λειτουργία της υπηρεσίας του δημόσιου δανεισμού ενσώματων υλικών φορέων έργων¹³.

15.- Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι στην έννοια του δικαιώματος δημόσιου δανεισμού και, κατ' επέκταση, στην αντίστοιχη εξαίρεση του άρθρου 22 παρ. 2 Ν. 2121/1993, υπάγεται ο ψηφιακός δανεισμός (δηλ. δανεισμός που συνίσταται σε εξ αποστάσεως χορήγηση χρονικά περιορισμένης πρόσβασης σε ψηφιακά αντίγραφα έργων). Ειδικότερα, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΕ *Vereniging Openbare Bibliotheken κατά Stichting Leenrecht* (Υπόθεση C-174/15, 10 Νοεμβρίου 2016, εφεξής: «νομολογία VOB»), μία τέτοια προσέγγιση είναι κατ' αρχήν συμβατή με το ενωσιακό δίκαιο (άρθρα 1§1,2§1 στ. β' και 6§1 της οδηγίας 2006/115/ΕΚ, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας), οσάκις ο δανεισμός αναφέρεται σε ψηφιακά βιβλία, πραγματοποιείται διά της τοποθέτησης του αντιγράφου αυτού στον διακομιστή δημόσιας βιβλιοθήκης και της παροχής στον χρήστη της δυνατότητας να αναπαραγάγει το εν λόγω αντίγραφο μέσω μεταφορτώσεως στον δικό του υπολογιστή, με περιορισμό των ταυτόχρονων δυνατοτήτων μεταφορτώσεως σε ένα μόνον αντίγραφο και για περιορισμένη χρονική διάρκεια δανεισμού (πράγμα που θα εξασφαλίζεται με εφαρμογή των κατάλληλων τεχνολογικών μέτρων προστασίας)¹⁴.

Εντούτοις, η επέκταση αυτή προϋποθέτει νόμιμη απόκτηση ψηφιακών αντιγράφων έργων (*ebooks*) από τις ΑΒ (και όχι ψηφιοποίηση των συλλογών

¹³ Σε περιόδους μη καθολικού απαγορευτικού κυκλοφορίας, δοκιμάστηκε η μέθοδος δανεισμού με ραντεβού, για περιορισμένο αριθμό χρηστών ανά ημέρα, κατά το πρότυπο λειτουργίας άλλων δημόσιων φορέων. Έτερη (μη ρεαλιστική!) εναλλακτική θα ήταν η προσφυγή στη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για την αποστολή των υλικών φορέων πανεπιστημιακών συγγραμμάτων του ΕΥΔΟΞΟΥ κατά τη διάρκεια της πανδημίας, μέσω υπηρεσιών ταχυμεταφορών! Βλ. <https://eudoxus.gr/Announcements/57>.

¹⁴ Πρβλ. και την ΤΡΟΠΟΛΟΓΙΑ-ΠΡΟΣΘΗΚΗ στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού με τίτλο: «Αναδιοργάνωση του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και μετονομασία του σε Οργανισμό Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων, ίδρυση ν.π.ι.δ. με την επωνυμία «Μουσείο-Ελαιοτριβείο Βρανά» στον Δήμο Λέσβου, προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εξωτερικό, ρυθμίσεις για το ιστορικό μουσείο Κρήτης και το μουσείο «Φοίβος Ανωγειανάκης» και άλλες διατάξεις του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού», η οποία υπεβλήθη στις 3/12/2020 από Βουλευτές της αντιπολίτευσης και η οποία τελικώς δεν ψηφίστηκε, όπου στο προτεινόμενο νέο άρθρο 5^Α § 2 τελ. εδ. Ν. 2121/1993 ορίζεται ρητώς ότι: «στην έννοια του δημόσιου δανεισμού εμπίπτει και ο δανεισμός αντιγράφων σε ψηφιακή μορφή, εφόσον προέρχονται από νόμιμη πηγή, έχουν τεθεί σε κυκλοφορία με πρώτη πώληση ή με άλλου είδους μεταβίβαση του αντιγράφου εντός της ΕΕ από τον δικαιούχο του δικαιώματος διανομής ή με την άδεια του δικαιούχου και εφόσον το ψηφιακό αντίγραφο χρησιμοποιείται σύμφωνα με τους όρους που θέτει η απόκτησή του από τη βιβλιοθήκη όσον αφορά τον αριθμό ταυτόχρονων χρηστών και για περιορισμένο πάντα χρονικό διάστημα, μετά τη λήξη του οποίου διασφαλίζεται με τη λήψη κατάλληλων τεχνολογικών μέτρων ότι δεν θα μπορεί πλέον να χρησιμοποιηθεί από αυτόν.» Κείμενο διαθέσιμο σε: <https://www.syriaza.gr/article/id/101195/Tropologia-boyleytw-n-toy-SYRIZA-Proodeytikh-Symmachia:-Dikaiwma-Dhmosioy-Daneismoy-apo-Bibliothikes.html>.

τους). Αυτό όμως εν πολλοίς δε συμβαίνει για διάφορους λόγους¹⁵. Ιδίως στην περίπτωση των νομικών πληροφοριακών πόρων, η πλειοψηφία των ηλεκτρονικών βιβλίων αποτελούν τμήμα ευρύτερων βάσεων δεδομένων οι οποίες στηρίζονται σε μοντέλο παροχής αδειοδοτημένης πρόσβασης, το οποίο αποκλείει τον αυτοτελή ψηφιακό δανεισμό τους¹⁶. Σε αυτή την περίπτωση, η εφαρμογή της εξαιρέσης δημόσιου δανεισμού δεν είναι εφικτή.

16.- Κατά συνέπεια, η ανυπαρξία ψηφιακών συλλογών αυτοτελών ebooks στις περισσότερες συλλογές AB καθιστά αδύνατο τον (ελεύθερο) δημόσιο δανεισμό ψηφιακών βιβλίων κατ' εφαρμογή της νομολογίας VOB, χωρίς προηγούμενη αδειοδότηση εκ μέρους των δικαιούχων.

Γ. Η μη ψηφιακή εξαίρεση χάριν (παραδοσιακής) διδασκαλίας (με προμεταφοράς του άρθρου 5 της Οδηγίας DSM).

17.- Σύμφωνα με το άρθρο 21εδ. α' Ν. 2121/1993:

«επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση.»

18.- Η εν λόγω εξαίρεση εφαρμόζεται μόνο στον αναλογικό κόσμο της διά ζώσης εκπαίδευσης εντός των Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων¹⁷ και καλύπτει μόνο την πιστή¹⁸ αναπαραγωγή προστατευόμενων έργων και όχι άλλη πράξη χρήσης του έργου¹⁹. Έτσι, η εξαίρεση δεν θα μπορούσε να καλύψει την

---

¹⁵Πρβλ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar, ό.π., § 38, όπου μνημονεύονται οι οικονομικές δυσχέρειες ή η άρνηση σύναψης συμβάσεων απόκτησης ψηφιακών αντιγράφων με δυνατότητα δανεισμού με τους εκδότες.

¹⁶ Παρατηρείται και η άρνηση πώλησης ψηφιακών αντιγράφων βιβλίων από εκδότες σε βιβλιοθήκες, βλ. C. Craig, B. Tarantino, « 'An Hundred Stories in Ten Days': COVID-19 Lessons for Culture, Learning, and Copyright Law» (August 5, 2020), *Osgoode Hall Law Journal, Forthcoming*, *Osgoode Legal Studies Research Paper*, διαθέσιμο στο SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3691294>, σελ. 19. Πρβλ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar της 16^{ης} Ιουνίου 2016, σε υπόθεση C-174/15, *Vereniging Openbare Bibliotheken* κατά *Stichting Leenrecht*, §73.

¹⁷ Έτσι, Μ.-Θ. Μαρίνος, «Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς -Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 21 Ν 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία», *Ελλάδη*, 1995, σελ. 19 και ιδίως σελ. 23.

¹⁸ Έτσι, ειδικά για την εξαίρεση του άρθρου 21, βλ. Μαρίνο, ό.π., αρ. 450, σελ. 226, όπου εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής η μετάφραση ή άλλη διασκευή του χρησιμοποιούμενου έργου. Βλ. και Θ. Χίου, «Η μη δημιουργική μετατροπή έργου ως λογοκλοπή», *Σημείωμα στην ΜονΠρωτΑθ. 1428/2019 (Ασφ. Μέτρα)*, *ΕΕμπΔ. 2/2019*, σελ. 463-472, για τα όρια του δικαιώματος αναπαραγωγής.

¹⁹ Έτσι Μ.-Δ. Παπαδοπούλου, «Άρθρο 21» σε Λ. Κοσίρη, Ε. Σταματούδη, *Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία, 2009. Ερμηνεία κατ' άρθρον*, Εκδ. Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009, αρ. 6, σελ. 525.

τηλεκπαίδευση, δεδομένου ότι αναφέρεται μόνο στην αναπαραγωγή έργου και όχι στην παρουσίαση του έργου στο κοινό, η οποία ασφαλώς πραγματοποιείται μέσω διαδικτυακών αναρτήσεων έργων στις ηλεκτρονικές τάξεις/αμφιθέατρα του Πανεπιστημιακού Ιδρύματος από τον διδάσκοντα ή στις τυχόν παρουσιάσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του διαδικτυακού μαθήματος από το διδάσκοντα ή τους φοιτητές.

19.- Κατ' αυτόν τον τρόπο, υπό το υφιστάμενο σύστημα, οι ΑΒ δεν δύνανται να υποστηρίξουν ούτε άμεσα ούτε έμμεσα τη διαδικτυακή διδασκαλία, η οποία, σημειωτέον, υποκατέστησε πλήρως τη διά ζώσης εκπαιδευτική διαδικασία στην ανώτατη εκπαίδευση κατά το διάστημα της τρέχουσας πανδημίας²⁰, στο βαθμό που η ψηφιακή χρήση έργων χάριν διδασκαλίας περιλαμβάνει χωριστές (πρόσβαση και λήψη αντιγράφου έργου από ΑΒ) και πρόσθετες πράξεις εκμετάλλευσης (προυσίαση έργου στο κοινό) από αυτές που επιτρέπονται δυνάμει του άρθρου 21 Ν. 2121/1993.

Εξάλλου, το άρ. 5 της Οδηγίας 2019/790 (χρήση έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας σε ψηφιακές και διασυνοριακές διδακτικές δραστηριότητες), το οποίο προβλέπει εξαίρεση ή περιορισμό υπέρ της ψηφιακής χρήσης έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας (καλύπτοντας τόσο την αναπαραγωγή όσο και την παρουσίασή τους στο κοινό), χάριν μόνο παραδείγματος κατά τη διδασκαλία, στον βαθμό που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, δεν έχει ενσωματωθεί ακόμη στην εγχώρια έννομη τάξη²¹.

II. Ενδιάμεσο συμπέρασμα.

20.- Σύμφωνα με την ανωτέρω παρουσίαση, η επιτευχθείσα ισορροπία μεταξύ των εκατέρωθεν συμφερόντων, όπως αυτή αντανάκλαται στις διατάξεις των άρθρων 18§1, 21 και 22§2 Ν. 2121/1993, φαίνεται να εκλαμβάνει, στις περισσότερες περιπτώσεις, ως δεδομένη τη δυνατότητα φυσικής παρουσίας του κοινού στους χώρους της βιβλιοθήκης και, κατ' επέκταση, τη δυνατότητα φυσικής προσπέλασης και εξουσίασης πρωτότυπων ή αντίτυπων προστατευόμενων έργων που εμπεριέχονται στις συλλογές των βιβλιοθηκών, τα οποία οι χρήστες θα μπορούν νομίμως να απολαύσουν παθητικά, να συμβουλευτούν, να αναπαράξουν και να δανειστούν. Μολαταύτα, ο περιορισμός και, κυρίως, η αναστολή της πρόσβασης των χρηστών στους χώρους των ΑΒ δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό την απόλαυση των

---

²⁰Πρβλ. Γ. Παραμυθιώτη, Πρόσφατες εξελίξεις στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΒΕΕ, Δεκέμβριος 2020, διαθέσιμο στο: <https://imegsevee.gr>, σελ. 28, υποσ. 27.

²¹Η προθεσμία μεταφοράς λήγει στις 7/6/2021 (άρθρο 29§1 Οδηγίας 2019/790). Σημειώνεται ότι η νομοπαρασκευαστική επιτροπή που συστήθηκε για το σκοπό αυτό διέκοψε τη λειτουργία της στις 30-6-2020, σύμφωνα με την από 19/9/2019 υπ' αρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΥΗΔ/ΔΔΑΔ/ΤΔΜΠ/489567/37656/36731/12521 απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού. Βλ. <https://www.iprights.gr/epikairoti/283-systasi-nomoparaskeyastikis-epitropis-pneumatika-dikaiomata-dikigoros-theodoros-chiou>. Για παρουσίαση του θέματος υπό την οπτική του ελληνικού δικαίου, βλ. Μ.-Δ. Παπαδοπούλου, «Η διδασκαλία στην ψηφιακή εποχή: η νέα εξαίρεση του άρθρου 5 της Οδηγίας 2019/790», εισήγηση στο πλαίσιο Ημερίδας που διοργάνωσε το ελληνικό τμήμα της ALAI και ο ΟΠΙ, με θέμα «Η Πνευματική Ιδιοκτησία στην ενιαία ψηφιακή αγορά», 15/12/2020.

εξαιρούμενων εκ του νόμου χρήσεων έργων που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τη λειτουργία των βιβλιοθηκών (ιδιωτική αναπαραγωγή, δημόσιος δανεισμός, χρήση χάριν διδασκαλίας). Κατ' αποτέλεσμα, η ισορροπία που αντανακλά το ισχύον πλέγμα εξαιρέσεων, δεν παράγει ισοδύναμα αποτελέσματα στο πλαίσιο των ειδικών περιστάσεων της πανδημίας, καθότι δεν καλύπτει σε μεγάλο βαθμό την εξ αποστάσεως διαδικτυακή διενέργεια των χρήσεων που υπό συνθήκες κανονικής λειτουργίας των βιβλιοθηκών είναι ελευθέρως επιτρεπτές.

21.- Εξάλλου, η εφαρμογή του ανωτέρω πλαισίου εξαιρέσεων παραμένει απαρέγκλιτη ακόμα και σε συνθήκες εκτάκτων αναγκών και περιορισμών, όπως η περίπτωση της πανδημίας²². Πράγματι, στην πνευματική ιδιοκτησία δεν υφίσταται δίκαιο της ανάγκης, το οποίο να δικαιολογεί επέκταση ή θέσπιση νέων, μη θεσμοθετημένων εξαιρέσεων²³. Περαιτέρω, η ερμηνεία των ανωτέρω εξαιρέσεων υπόκειται σε συσταλτική ερμηνεία και η εφαρμογή τους ελέγχεται κάθε φορά από τη γενική ρήτρα του τεστ των τριών σταδίων (άρθρο 28Γ Ν. 2121/1993), σύμφωνα με την οποία πρέπει να πληρούνται οι εξής τρεις προϋποθέσεις κατά την κατά περίπτωση εφαρμογή έκαστης εξαίρεσης: α) να συντρέχει μία «ορισμένη ειδική περίπτωση», β) η εφαρμογή της εξαίρεσης να μην «αντίκειται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου» και γ) να μην «προσβάλει αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δημιουργού/δικαιούχου»²⁴.

22.- Κατά συνέπεια, ελλείψει ικανοποιητικής κάλυψης διά εφαρμογής εξαιρέσεων, η εξ αποστάσεως υποστήριξη της έρευνας και διδασκαλίας από τις ΑΒ εν μέσω πανδημίας (διά «εξ αποστάσεως» διενέργειας ιδιωτικής αναπαραγωγής (υπηρεσία αποσπασμάτων) ή εξ αποστάσεως πρόσβασης σε ψηφιακούς πόρους), εξαρτάται εν πολλοίς από την επίτευξη υπογραφής κατάλληλων αδειών χρήσης υπέρ των ΑΒ και, εν τέλει, από την αυτορρύθμιση της αγοράς. Παρομοίως, η χρήση έργων στην εξ αποστάσεως διδασκαλία από το διδάσκοντα (και κατ' επέκταση από το Εκπαιδευτικό Ίδρυμα) προϋποθέτει τη λήψη κατάλληλης άδειας (τουλάχιστο όσο η μεταφορά της Οδηγίας 2019/790 εκκρεμεί).

III. Λειτουργία Βιβλιοθηκών εν μέσω πανδημίας και εφαρμογή εξαιρέσεων στην πράξη: η περίπτωση της Βιβλιοθήκης της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ.

A. Προσαρμοστικά μέτρα λειτουργίας εν μέσω πανδημίας.

²² Ασφαλώς, ο έκτακτος και απρόβλεπτος χαρακτήρας της πανδημίας απομειώνεται όσο απομακρυνόμαστε χρονικά από το ξέσπασμά της και όσο οι περιοριστικές περιστάσεις που την συνακολουθούν παρατείνονται.

²³ Αυτό επισημάνθηκε σχετικά πρόσφατα και από το ΔΕΕ στην απόφαση της ης 29ης Ιουλίου 2019 *Spiegel Online GmbH κατά Volker Beck* (υπόθεση C-516/17), §§40-41, όπου κρίθηκε ότι δεν δύναται παρέκκλιση στο δικαίωμα του δημιουργού κατ' επίκληση έτερου θεμελιώδους δικαιώματος, πέραν των περιπτώσεων εξαιρέσεων του περιουσιακού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας που εξαντλητικά περιλαμβάνονται και δεσμευτικά για τα κράτη μέλη (§48) στο ενωσιακό κεκτημένο.

²⁴ Βλ. α.ά. Μάνθο, ό.π., 215-216.

23.- Η Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του ΕΚΠΑ, η οποία αποτελείται από τις εννέα θεματικές Βιβλιοθήκες του Ιδρύματος, από την αρχή της Πανδημίας κατέβαλε συντονισμένες προσπάθειες προκειμένου να υποστηρίξει την έρευνα και διδασκαλία, εκδίδοντας κατευθυντήριες οδηγίες σε συνεργασία με τη Διοίκηση του Ιδρύματος, οι οποίες στη συνέχεια εξειδικεύονταν ανά Βιβλιοθήκη Σχολής λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους ιδιαιτερότητες.

24.- Η Βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής²⁵, μια εκ των εννέα υφιστάμενων Βιβλιοθηκών Σχολών του ΕΚΠΑ, και μια από τις παλαιότερες και μεγαλύτερες Βιβλιοθήκες του, η οποία τα τελευταία χρόνια ενοποιήθηκε και λειτουργεί στο ιστορικό κτήριο του Παλαιού Χημείου, έχοντας σημαντική παρουσία τόσο στα εκπαιδευτικά όσο και στα πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα του ΕΚΠΑ προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες από την πρώτη στιγμή. Καθ' όλο το διάστημα της Πανδημίας ακολούθησε ένα μικτό σύστημα παροχής υπηρεσιών, επιτόπιας αλλά και εξ αποστάσεως, καλύπτοντας σε σημαντικό βαθμό τις ανάγκες κυρίως των μελών της Νομικής Σχολής αλλά και εξωτερικούς χρήστες.

Η Βιβλιοθήκη, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις αυτής της πρωτόγνωρης συγκυρίας, τροποποιούσε συνεχώς τον τρόπο λειτουργίας της αλλά και το μοντέλο εργασίας του προσωπικού, έχοντας ως κεντρικό πυλώνα των δραστηριοτήτων της την εξυπηρέτηση της ακαδημαϊκής κοινότητας και την στήριξη της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας. Το προσωπικό εργάστηκε και συνεχίζει να εργάζεται υπό πρωτόγνωρες συνθήκες πίεσης, εντάσεων, φόβου, προσπαθεί να ξεπεράσει τις δυσκολίες τις εξ αποστάσεως και φυσικής εργασίας και τις ελλείψεις σε ανθρώπινους και πληροφοριακούς πόρους. Παλεύει με τα δημιουργικά δαιμόνια της επαγγελματικής δεοντολογίας, βρίσκοντας δημιουργικές λύσεις ώστε η πρόσβαση στους αναγκαίους πληροφοριακούς πόρους να είναι εφικτή σε όσο το δυνατόν περισσότερους χρήστες. Έχοντας τη στήριξη του Εφορευτικού Συμβουλίου της Βιβλιοθήκης, καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια διασφάλισης πρόσβασης σε ένα όσο το δυνατόν πιο ευρύ πλαίσιο πηγών, ώστε να υποστηριχτεί εν τοις πράγμασι το δικαίωμα στην εκπαίδευση και την πληροφόρηση.

Με έμφαση στο σύνθημα «**Η Βιβλιοθήκη κοντά στην ακαδημαϊκή κοινότητα, μένουμε ασφαλείς, συνεχίζουμε να στηρίζουμε την έρευνα και τη διδασκαλία**»²⁶, οι κύριοι άξονες του έργου που αναπτύσσει το προσωπικό την περίοδο των μέτρων κατά της Πανδημίας COVID 19, προκειμένου να υποστηριχτεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τόσο η διδασκαλία, η οποία διεξήχθη κυρίως διαδικτυακά, όσο και η επιτόπια αλλά και εξ αποστάσεως παροχή υπηρεσιών, συνίστανται στις ακόλουθες ενέργειες:

- Έγκαιρη λήψη όλων τα ενδεδειγμένων μέτρων κατά της εξάπλωσης του COVID-19, και διασφάλιση των απαραίτητων συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας εργασίας προσωπικού και χρηστών. Τοποθέτηση προστατευτικών διαχωριστικών Plexiglas και σημάτων. Διαμόρφωση

²⁵ Βλ. <http://law.lib.uoa.gr/>.

²⁶ Βλ. law.lib.uoa.gr/nea-anakoinoseis/detail/article/anadiorganosi-ypiresion-bibliothikis-nomikis-scholis-gia-tin-ypostirixi-tis-exapostaseos-ekpaideysis.html

των χώρων εργασίας και έρευνας ώστε να τηρούνται οι απαραίτητες αποστάσεις και να αποφεύγεται ο συνωστισμός. Προμήθεια υγειονομικού υλικού και απολυμάνσεις των χώρων.

- Οργάνωση των διαδικασιών εξυπηρέτησης και παροχής υπηρεσιών με τρόπο που να αποφεύγεται η επαφή με το κοινό.
- Τροποποίηση του κανονισμού λειτουργίας και επέκταση των ορίων και των δικαιωμάτων δανεισμού των μελών.
- Εμπλουτισμός των συλλογών με έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό (βάσεις δεδομένων) ώστε να καλυφτούν και οι αυξημένες ανάγκες της παροχής υπηρεσιών δανεισμού.
- Αναδιοργάνωση και συνεχής επικαιροποίηση της ιστοσελίδας της Βιβλιοθήκης ώστε να διευκολύνεται η εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση.
- Εμπλουτισμός των διαθέσιμων ψηφιακών πηγών νομικής πληροφόρησης, είτε από πρωτοβουλίες ανοικτής πρόσβασης, είτε από διαθέσιμο στο διαδίκτυο νομικό ψηφιακό υλικό²⁷.
- Αναβάθμιση του καταλόγου OPAC.
- Συνεργασίες με τους παρόχους ηλεκτρονικού νομικού περιεχομένου προκειμένου να εξασφαλιστεί απομακρυσμένη πρόσβαση εκτός των εγκαταστάσεων της Βιβλιοθήκης και μέσω του Δικτύου του ΕΚΠΑ.
- Πραγματοποίηση διαδικτυακών σεμιναρίων πληροφοριακής εκπαίδευσης για την πληρέστερη ενημέρωση όλων των μελών.
- Αξιοποίηση στο έπακρο της υπηρεσίας live chat («Ρώτησε το Βιβλιοθηκονόμο»), των ιστοσελίδων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (fb και Instagram) και του καναλιού της Βιβλιοθήκης στο youtube, ώστε να υπάρχει άμεση ενημέρωση και επικοινωνία με την Πανεπιστημιακή κοινότητα και τα μέλη της Βιβλιοθήκης

B. Οι δυσκολίες και οι προκλήσεις λειτουργίας εν μέσω πανδημίας.

25.- Κατά τη χάραξη της στρατηγικής και πολιτικής για τη λήψη μέτρων προσαρμογής του συστήματος της Βιβλιοθήκης στις νέες συνθήκες που επέβαλε η πανδημία, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην άμεση αντιμετώπιση των εγγενών αδυναμιών του υπάρχοντος συστήματος παροχής υπηρεσιών, το οποίο ήταν προσανατολισμένο κυρίως στη δια ζώσης επιτόπια εξυπηρέτηση των χρηστών στις εγκαταστάσεις της Βιβλιοθήκης. Οι συνθήκες επέβαλαν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις και τα κατάλληλα εργαλεία για την μετάβαση στην εξ αποστάσεως διαδικτυακή εξυπηρέτηση, τα οποία θα έδιναν τη δυνατότητα στους χρήστες να ενημερωθούν για τον τρόπο λειτουργίας και τις παρεχόμενες υπηρεσίες, να υποβάλουν τα αιτήματά τους, να λάβουν απαντήσεις και δεδομένα, να αλληλεπιδράσουν με τη Βιβλιοθήκη, να ξεπεραστούν ποικίλα γραφειοκρατικά και άλλα προσκόμματα. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ των άλλων, εκτός της παραμετροποίησης του αυτοματοποιημένου συστήματος της Βιβλιοθήκης αξιοποιήθηκαν ελεύθερα διαθέσιμα διαδικτυακά εργαλείων (google forms κ.λ.π.) και συνεργασίες με άλλες Βιβλιοθήκες Σχολών του ΕΚΠΑ.

---

²⁷<http://law.lib.uoa.gr/ypiresies/ilektronikes-piges-pliroforisis-anoiktis-prosbasis.html>

Κομβικής σημασίας για την επίρρωση του στόχου της εξυπηρέτησης όσο το δυνατόν περισσότερων αιτημάτων χρηστών ήταν η άμεση ενημέρωση ως προς τον τρόπο λειτουργίας της Βιβλιοθήκης και τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Για το λόγο αυτό επιδιώξαμε την ανάπτυξη περισσότερων διαύλων επικοινωνίας και συνεχούς επαφής, μέσω αποστολής ομαδικών ηλεκτρονικών κυρίως μηνυμάτων προς όλα τα μέλη ΔΕΠ και του φοιτητές των ΠΜΣ αλλά και αναρτήσεων στην ιστοσελίδα της Σχολής, στην ιστοσελίδα της Βιβλιοθήκης και στις σελίδες της ΒΝΣ στα κοινωνικά δίκτυα. Παράλληλα, επανασχεδιάστηκαν τα σεμινάρια πληροφοριακής εκπαίδευσης²⁸ τα οποία έγιναν διαδικτυακά και είχαν πολύ μεγάλη συμμετοχή από πρωτοετείς προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές ενώ έγιναν συνεργασίες με μέλη ΔΕΠ και πρωτοβουλίες ομάδων φοιτητών. Επίσης δημιουργήθηκε υλικό video με οδηγίες για την εξ αποστάσεως έρευνα στο κανάλι youtube της Βιβλιοθήκης²⁹ ώστε οι χρήστες να αποκτήσουν νέες δεξιότητες.

Παρά το γεγονός ότι συνεχίστηκε ο εμπλουτισμός και η ανάπτυξη της συλλογής τόσο με έντυπο όσο και με ψηφιακό υλικό, υπήρξε αδυναμία πλήρους κάλυψης αναγκών πρόσβασης σε ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό περιεχόμενο στο γνωστικό αντικείμενο της νομικής επιστήμης, στην ελληνική κυρίως γλώσσα, που θα μπορούσε να διευκολύνει την εξ αποστάσεως έρευνα και διδασκαλία. Στην ελληνική αγορά δεν διατίθενται αυτοτελή ελληνικά νομικά βιβλία σε ηλεκτρονική σε μορφή ebooks τα οποία θα μπορούσε να αποκτήσει η Βιβλιοθήκη και να τα δανείζει. Η διαδικτυακή πρόσβαση των φοιτητών ή των ερευνητών, είναι δύσκολη καθώς ο εντοπισμός σύγχρονου ψηφιακού περιεχομένου είναι σχεδόν αδύνατος. Το αποθετήριο Κάλλιπος³⁰, το οποίο δημιουργήθηκε με στόχο τη συστηματική καταγραφή, οργάνωση και μακροχρόνια διατήρηση συγγραμμάτων και μαθησιακών αντικειμένων της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας δεν διαθέτει υλικό που να καλύπτει το εύρος του γνωστικού πεδίου της νομικής επιστήμης. Εκτός αυτού τα Πανεπιστημιακά συγγράμματα μέσω της πλατφόρμας ΕΥΔΟΞΟΣ³¹ δεν διατίθενται σε ψηφιακή μορφή. Επίσης η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του ΕΚΠΑ Πέργαμος³² στην οποία είναι καταχωρισμένες και εργασίες ΠΜΣ της Νομικής από το 2013, διαθέτει ελάχιστο επιστημονικό έργο των μελών ΔΕΠ της Νομικής Σχολής. Επιπροσθέτως τα περισσότερα ελληνικά ιδρυματικά αποθετήρια δεν διαθέτουν εκδόσεις των τελευταίων ετών αλλά έχουν καταχωρισμένα παλαιά έργα που η διάρκεια προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων έχει παρέλθει, με τα οποία είναι φανερό ότι δεν είναι δυνατόν να καλυφτούν οι ανάγκες της σύγχρονης επιστημονικής έρευνας.

Η συλλογή της Βιβλιοθήκης διαθέτει σημαντικούς πόρους σε ψηφιακή μορφή, ελληνικές και διεθνείς βάσεις νομικών δεδομένων³³ που αποκτούνται κυρίως από ειδικά κονδύλια των Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζει στα μέλη της πρόσβαση σε

²⁸<http://law.lib.uoa.gr/ypiresies/seminaria-ypiresion-bibliothikis/seminaria-ypiresion-bibliothikis-akadimaikoy-etoys-2020-2021.html>

²⁹<https://www.youtube.com/channel/UCA6v5nuKmISHP-6VNUo-OiA>

³⁰<https://repository.kallipos.gr/>

³¹<https://eudoxus.gr/>

³²<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/index.html>

³³ <http://law.lib.uoa.gr/ypiresies/baseis-nomikon-dedomenon.html>

ελληνική και διεθνή νομική νομοθεσία, νομολογία και βιβλιογραφία, καθώς και σε μια σειρά σημαντικών ελληνικών και διεθνών τίτλων ηλεκτρονικών περιοδικών αλλά και βιβλίων πλήρους κειμένου. Και ενώ η πρόσβαση στις ξενόγλωσσες βάσεις επιτυγχάνεται μέσω του δικτύου του ΕΚΠΑ, χωρίς τη χρήση επιπλέον κωδικών, όπου υπάρχει δυνατότητα έρευνας χωρίς χρονικά όρια ή άλλους περιορισμούς πέραν της ορθής χρήσης, η πρόσβαση στις ελληνικές βάσεις παρουσιάζει ακόμη πολλές δυσκολίες. Οι Έλληνες πάροχοι ηλεκτρονικής νομικής πληροφόρησης επιλέγουν να προτείνουν συμβάσεις οι οποίες θέτουν πολλούς περιοριστικούς όρους και δεν διευκολύνουν την έρευνα. Η πρόσβαση στις ελληνικές βάσεις δεδομένων με νομολογία - νομοθεσία-βιβλιογραφία καθώς και στο πλήρες περιεχόμενο βιβλίων, η περιοδικών που διαθέτουν βασίζεται στο μοντέλο της χρονοχρέωσης, με χρήση ατομικών κωδικών πρόσβασης, με περιορισμούς στην αντιγραφή ή την αποθήκευση από το χρήστη ενώ μέχρι την Πανδημία η πρόσβαση ήταν δυνατή μόνο μέσω των εγκαταστάσεων της Βιβλιοθήκης. Επίσης η πολιτική πρόσβασης στην ηλεκτρονική μορφή περιοδικών εκδόσεων, πέραν της χρήσης κωδικών περιορίζεται και σε συγκεκριμένο αριθμό θεάσεων ή μεταφορτώσεων.

Με την επιβολή των μέτρων κατά της Πανδημίας και την αδυναμία των χρηστών να χρησιμοποιούν τις εγκαταστάσεις της Βιβλιοθήκης το ήδη περιοριστικό μοντέλο της χρονοχρέωσης αποδείχτηκε στην πράξη εντελώς αναποτελεσματικό καθώς είναι σαφές ότι τα χρονικά και «τοπικά» όρια καθιστούν την έρευνα ανεπαρκή και ακατάλληλη πόσο μάλλον όταν λόγω της πανδημίας και της καραντίνας δεν είναι εύκολη ούτε η χρήση του έντυπου υλικού. Επίσης οι διαδικασίες διαχείρισης των κωδικών (διάθεση κωδικών και κατανομή του χρόνου σε μεμονωμένους χρήστες ή μικρές ομάδες χρηστών μελών της Νομικής Σχολής) αποδείχτηκαν εξαιρετικά χρονοβόρες. Εκτός αυτού, η διαχείριση του χρόνου (σύμφωνα με την εκάστοτε σύμβαση) επέβαλλε να θέσουμε προτεραιότητες ως προς το ποιοί θα εξυπηρετούνται και να διαχωρίσουμε τους χρήστες σε κατηγορίες, δημιουργώντας στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης τόσο ηθικά όσο και νομικά διλλήματα. Λόγω του περιορισμένου χρόνου ή των κωδικών πρόσβασης οι προπτυχιακοί φοιτητές δεν διαθέτουν κωδικούς για απομακρυσμένη πρόσβαση και η εξυπηρέτησή τους γίνεται από το προσωπικό της Βιβλιοθήκης. Μια διαδικασία προβληματική καθώς η εκπόνηση της έρευνας στις βάσεις γίνεται από τον Βιβλιοθηκονόμο και όχι από τον ίδιο τον φοιτητή.

Για την αντιμετώπιση ορισμένων εκ των προαναφερόμενων δυσκολιών έγιναν εγκαίρως συνεργασίες με τους εκδότες και με τη σύμφωνη γνώμη τους, ειδικά για την περίοδο της Πανδημίας, έγιναν κάποιες υπερβάσεις που διευκόλυναν την πρόσβαση, όπως η δυνατότητα αναπαραγωγής και αποστολής από τη Βιβλιοθήκη άρθρων περιοδικών η αποφάσεων δικαστηρίων στους φοιτητές για εκπαιδευτική χρήση. Διευκολύνσεις οι οποίες αν και δεν έλυσαν το πρόβλημα, άμβλυναν τα εμπόδια και δημιούργησαν προσδοκίες για ενδεχόμενες αλλαγές στις προαναφερόμενες πολιτικές. Οι διαπραγματεύσεις για την επίτευξη καλύτερων συμφωνιών συνεχίζονται μέχρι και σήμερα προκειμένου να βρεθούν λύσεις οι οποίες θα διασφαλίζουν τόσο το δικαίωμα των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας στην εκπαίδευση και την πρόσβαση στην πληροφόρηση όσο και τα δικαιώματα των δημιουργών και των παρόχων

βάσεων δεδομένων. Προς την κατεύθυνση αυτή θα βοηθούσε αποτελεσματικά και η συνεργασία με τις λοιπές Νομικές Σχολές της χώρας (ΑΠΘ, ΔΠΘ) μέσω της σύστασης της κοινοπραξίας των Ακαδημαϊκών Νομικών Βιβλιοθηκών.

Η Πανδημία πέραν των τραγικών επιπτώσεων στις ανθρώπινες ζωές δοκίμασε και συνεχίσει να δοκιμάζει υγειονομικά και οικονομικά συστήματα, αντοχές και όρια. Η δύνη αυτή δεν θα μπορούσε να αφήσει αλώβητο το σύστημα παραγωγής και διαχείρισης της πληροφορίας και της γνώσης και των εργαλείων που υποστηρίζουν όλο τον κύκλο ζωής τους, μεταξύ αυτών και των νομικών εργαλείων που ρυθμίζουν τα συμφέροντα όλων των συμμετεχόντων.

Η πανδημία έθεσε επιτακτικά την αναγκαιότητα εφαρμογής άλλων πολιτικών και δημιουργίας νέων εργαλείων καθώς διαπιστώθηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια, η αδυναμία του νομικού μας συστήματος και της υφιστάμενης εργαλειοθήκης του (Διατάξεις περί εξαιρέσεων και περιορισμών της Πνευματικής ιδιοκτησίας για έρευνα και διδασκαλία) να υποστηρίξει τουλάχιστον ισοδύναμα την εξ αποστάσεως και την εκ του σύνεγγυς πρόσβαση σε προστατευόμενα έργα, μέσω ΑΒ για διενέργεια έρευνας και διδασκαλίας.

Όπως προαναφέρουμε, πράξεις όπως αυτές της αναπαραγωγής και διάθεσης στο κοινό για έρευνα και διδασκαλία, δεν είναι επιτρεπτές χωρίς την προηγούμενη άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου πνευματικών δικαιωμάτων. Το ισχύον νομικό πλαίσιο δεν δίνει τη δυνατότητα ούτε στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης, ούτε στους ίδιους τους διδάσκοντες/δημιουργούς να αναπαράγουν, να μετατρέψουν σε άλλη μορφή έργα ή αποσπάσματα έργων προκειμένου να τα διαθέσουν ηλεκτρονικά στους χρήστες, να δημιουργήσουν *course packages* ή να αναρτήσουν στις πλατφόρμες ψηφιακών μαθημάτων *e-class*, εάν δεν έχουν σχετικές άδειες η εάν αυτές οι πράξεις δεν συμπεριλαμβάνεται στις σχετικές συμβάσεις.

Εκτός αυτού κατέδειξε την ανάγκη υιοθέτησης μιας διαφορετικής φιλοσοφίας προτύπων, πρακτικών, πολιτικών και μέσων συνεργασίας για την παραγωγή και διάθεση επιστημονικού έργου και αποτελεσμάτων της έρευνας όπως αυτή της ανοιχτής επιστήμης (*open science*) η οποία αποτελεί κρίσιμη προτεραιότητα για τη βιώσιμη ανάπτυξη τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, όπου τα τελευταία χρόνια βρίσκονται σε εξέλιξη σχετικές δράσεις και αναπτύσσονται πολιτικές και στρατηγικές^{34,35}.

V. Συμπερασματικές σκέψεις.

26.- Οι συνθήκες αναστολής ή περιορισμού της λειτουργίας των ΑΒ και των χώρων τους, εξαιτίας των μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας από την πανδημία του COVID-19, καθιστούν εκ των πραγμάτων την ικανοποίηση των πληροφοριακών αναγκών των χρηστών αναμφίβολα δυσχερή. Σε αυτό συντείνει το γεγονός ότι η διαθεσιμότητα της εξ αποστάσεως (διαδικτυακής) πρόσβασης και χρήσης έργων μέσω των ΑΒ είναι κατ' αρχήν πιο περιορισμένη

³⁴ https://ec.europa.eu/research/openscience/pdf/integrated_advice_opspp_recommendations.pdf

³⁵ https://zenodo.org/record/3908953#.X_L4ltgzaM9

σε σχέση με αυτή που παρέχεται σε «κανονικές» συνθήκες λειτουργίας, δια της μετακίνησης και φυσικής παρουσίας χρηστών στις ΑΒ³⁶. Υπό συνθήκες εξ αποστάσεως παροχής υπηρεσιών των ΑΒ, η επιτόπια ανάγνωση, η διενέργεια ιδιωτικής αναπαραγωγής και ο δανεισμός ενσώματων υλικών φορέων έργων, οι οποίες κατά βάση επιτρέπονται χωρίς άδεια και χωρίς αμοιβή υπέρ των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, δυνάμει του ισχύοντος πλαισίου (Ν. 2121/1993), δεν είναι δυνατές για πρακτικούς λόγους. Αντιθέτως, η εξ αποστάσεως πρόσβαση και χρήση έργων μέσω ΑΒ στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής δραστηριότητας δεν καλύπτεται εν πολλοίς από τις υφιστάμενες εξαιρέσεις και προϋποθέτει *κατάλληλη αδειοδότηση* εκ μέρους των δικαιούχων προστατευόμενων έργων.

27.- Η μείωση της παρεχόμενης πρόσβασης σε προστατευόμενους πληροφοριακούς πόρους που παρατηρείται εν καιρώ πανδημίας ανέδειξε τη σημασία και το ρόλο των ΑΒ ως οργανισμών που προωθούν την πρόσβαση στην πληροφορία και τη γνώση στο Ακαδημαϊκό περιβάλλον και υπενθύμισε ότι οι εκτιμήσεις αμιγώς οικονομικής φύσεως δεν θα πρέπει να υπερισχύουν έναντι της σημασίας της πρόσβασης στην επιστημονική γνώση³⁷. Όμως, η κάλυψη του πληροφοριακού αυτού κενού είναι κρίσιμης σημασίας για την ομαλή και ανεμπόδιση διεξαγωγή της εξ αποστάσεως έρευνας και διδασκαλίας σε καιρό πανδημίας.

28.- Δεδομένης της παγκόσμιας διάστασης του προβλήματος, διεθνείς και ευρωπαϊκές ενώσεις βιβλιοθηκών, στο πλαίσιο της ευρύτερης συζήτησης για τη θέσπιση κανονιστικού πλαισίου κατάλληλου για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας των βιβλιοθηκών στο ψηφιακό περιβάλλον³⁸, κάλεσαν κυβερνήσεις και δικαιούχους για ευέλικτη και περιορισμένη εφαρμογή των εξαιρέσεων³⁹ σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο κατά τη διάρκεια της κρίσης του COVID-19, ώστε τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι βιβλιοθήκες να είναι σε θέση να υποστηρίζουν αποτελεσματικά τις εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες των ακαδημαϊκών κοινοτήτων και να παρέχουν απομακρυσμένες υπηρεσίες, χρησιμοποιώντας έργα που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα.

29.- Υπό το φως του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, η ευέλικτη εφαρμογή εξαιρέσεων δεν είναι εφικτή για τους λόγους που αναφέρθηκαν

³⁶Πρβλ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar, ό.π., §30, αναφορικά με τον ψηφιακό δανεισμό.

³⁷Πρβλ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar, ό.π., § 37.

³⁸ Βλ. πχ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar, ό.π., §3 και περαιτέρω παραπομπές.

³⁹ Βλ. πχ. την ανακοίνωση της Association of European Research Libraries (LIBRE), διαθέσιμη στο: <https://libereurope.eu/wp-content/uploads/2020/04/LIBER-Statement-Copyright-Coronavirus-2020.pdf>· την ανακοίνωση της Διεθνούς Ένωσης Κοινοπραξιών Βιβλιοθηκών (IFLA), διαθέσιμη στο: <https://www.heal-link.gr/%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%81%CE%B1/>. Πρβλ. και Β. Στρακαντούνα, «Πνευματική ιδιοκτησία, βιβλιοθήκες και εξαιρέσεις υπέρ της εκπαίδευσης» σε Μ. Μπότη (επιμ.), *Παιδί και Πληροφορία-αναζητήσεις ιστορίας, δικαίου, δεοντολογίας και πολιτισμού*, Εκδόσεις Οσελότος, 2018, σελ. 367 επ. και ιδίως σελ. 377, υπέρ της δημιουργίας ενός νέου διεθνούς νομικού εργαλείου για περιορισμούς και εξαιρέσεις.

πριν. Έτσι, προκρίνονται, ως πιο πραγματιστικές οι παρακάτω προτάσεις, με στόχο την πλήρη εξυπηρέτηση πληροφοριακών αναγκών των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας από τις ΑΒ εν καιρώ πανδημίας: (α) η διερεύνηση της ενίσχυσης του ψηφιακού δημόσιου δανεισμού κατ' εφαρμογή της νομολογίας του ΔΕΕ «VOB», κάτι που προϋποθέτει τη δυνατότητα αυτοτελούς αγοράς *ebooks* από τις ΑΒ, όπου αυτό είναι εφικτό, (β) η μεταφορά του άρθρου 5 της Οδηγίας 2019/790, χωρίς χρήση των αδειοδοτικών παρεκκλίσεων που προβλέπει η δεύτερη παράγραφος του άρθρου αυτού (αλλά με πρόβλεψη καταβολής εύλογης αμοιβής για τους δικαιούχους, σύμφωνα με την τέταρτη παράγραφο του άρθρου 4 Οδ. 2019/790), και, κυρίως, (γ) η προώθηση διαπραγμάτευσης και υπογραφής συμφωνιών μεταξύ δικαιούχων (κυρίως εκδοτών ή του αρμόδιου ΟΣΔκατ' εφαρμογή του άρθρου 23§3 Ν. 4481/2017) και ενός συλλογικού αντιπροσωπευτικού οργάνου από την πλευρά των ΑΒ (ορθότερα, από την πλευρά των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων με τα οποία αυτές συνδέονται ή του αρμόδιου Υπουργείου), δυνάμει των οποίων θα καθίσταται εφικτή η εξ αποστάσεως ιδιωτική αναπαραγωγή έργων και η απομακρυσμένη πρόσβαση των χρηστών σε συνδρομητικές βάσεις, με όρους που προσιδιάζουν στο ρόλοδημοσίου συμφέροντος που επιτελούν οι ΑΒ, λαμβάνουν υπόψιν την ανάγκη πλήρωσης του πληροφοριακού κενού στον ακαδημαϊκό χώρο και δεν καθορίζονται πλήρως από τους νόμους της αγοράς⁴⁰.

30. Η νόμιμη εξ αποστάσεως πρόσβαση των χρηστών ΑΒ στους πληροφοριακούς πόρους των βιβλιοθηκών με εφάμιλλους (και γιατί όχι, ευνοϊκότερους) όρους ποιότητας και έκτασης σε σχέση με τη δια ζώσης πρόσβαση, ακόμα και σε περιόδους «καραντίνας», αποτελεί μείζον διακύβευμα, ιδίως αν λάβει κανείς υπόψιν ότι η εξ αποστάσεως ακαδημαϊκή λειτουργία αναμένεται να ενταθεί και ενδεχομένως σε μεγάλο βαθμό να παγιωθεί.

---

⁴⁰ Πρβλ. Προτάσεις Γεν. Εισ. ΔΕΕ Szpunar, ό.π., § 79.